

Rogut, Dariusz

"Ostatni raport", Kazimierz Krauze "Wawrzecki", [Gdańsk], 1997 : [recenzja]

Dzieje Najnowsze 30/3, 209-214

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Przeprowadzano też dodatkowe rewizje, zabierając ukryte rzeczy. Tego rodzaju akcjami osobiście kierował Egon Dalski, dyrektor fabryki. Warunki życia codziennego w zakładowych obozach pracy nigdy dotąd nie stały się przedmiotem tak szczegółowych badań. Dotychczas dysponowaliśmy jedynie ogólnymi opisami lub fragmentarycznymi wspomnieniami. Autorka przedstawiła również działalność nadzoru niemieckiego jego pomocników oraz funkcyjnych więźniów.

Osobny rozdział traktuje o postawach robotników: od poddania się losowi, biernego oczekiwania na śmierć do pełnej determinacji walki o przetrwanie i prób ucieczek.

Autorka odnosi się też do pomocy udzielanej więźniom przez Polaków. Fakty te dokumentuje, między innymi, także obwieszczeniem, jakim kierownictwo fabryki przestrzegało, pod groźbą kary śmierci, przed dostarczaniem Żydom żywności. Autorka zwraca też uwagę, że nie zawsze była to pomoc bezinteresowna, gdyż często za żywność Żydzi płacili dobrem, jakie udało im się ocalić w czasie rewizji: biżuterią, walutami, zegarkami itp. Wnioskuje przy tym, że udzielanie pomocy żywnościowej więzionym w obozie leżało także w interesie kierownictwa Hasagu, gdyż zmniejszało to koszty wyżywienia przymusowych robotników. To stwierdzenie jest w wyraźnej sprzeczności z wcześniejszymi ustaleniami mówiącymi o drakońskich karach wobec Polaków dostarczających żywność Żydom. Szkoda, że Autorka pominęła pomoc finansową podziemia polskiego, kierowaną w Skarżysku na ręce żydowskiej organizacji konspiracyjnej w obozie. Relacje w tej sprawie są przechowywane w Żydowskim Instytucie Historycznym w Warszawie.

Książka F. Karay ma też wymiar czysto lokalny. Na podstawie zawartej w niej relacji tych, którzy przeżyli, regionalni badacze dziejów zagłady społeczności żydowskich z miasteczek województwa kieleckiego, będą mogli ustalić szczegóły dotyczące dat i liczebności transportów ludzi, kierowanych do Skarżyska z likwidowanych gett.

Pracę zamyka rozdział poświęcony losom tych, którzy przeżyli likwidację obozu i ewakuację więźniów do innych obozów pracy i obozów koncentracyjnych. Z ok. 7 tys. wywiezionych latem 1944 r. ze Skarżyska uratowało się blisko dwie trzecie stanu. Los kilkorga z nich był szczególnie dramatyczny. Wróciwszy zimą 1945-1946 do Skarżyska, spotkali się z wrogością.

Losy żydowskich robotników w zakładowych obozach pracy stanowią dla F. Karay podstawę do przypomnienia jednej ze spornych kwestii w równoległych: polskich i żydowskich badaniach nad zagładą. Podobnie jak inni żydowscy historycy, sądzi, że Polacy stanowczo przeceniają rozmiary pomocy udzielanej Żydom w czasie wojny.

Nadszedł czas, by rozszerzyć wspólne badania historyków polskich i żydowskich, gdyż tylko w ten sposób możemy zbliżyć się do prawdy, zobiektywizować fakty.

Stanisław Meducki
Kielce

Kazimierz Krauze „Wawrzecki”, *Ostatni raport*, [Gdański] 1997, ss. 150

Jako suplement nr 14 do „Wileńskiego Przekazu”, organu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, ukazały się wspomnienia Kazimierza Krauzego ps. „Wawrzecki”, dowódcy 24 Brygady Partyzanckiej AK Okręgu Wilno. Były one w latach 1991-1992 publikowane w obszernych fragmetnach na łamach tegoż czasopisma.

Prac autorstwa byłych żołnierzy Armii Krajowej na Wileńszczyźnie powstało już dużo i każda z nich wnosi do historiografii nowe interesujące elementy¹. Jest również wiele opracowań dotyczących konspiracji, walk toczonych w Okręgu, ale żadne z nich nie przedstawia wyczerpująco jego historii². Ukazało się również kilka pozycji dotyczących sytuacji społeczeństwa polskiego na Wileńszczyźnie w okresie okupacji sowieckiej i niemieckiej³. Wiele ciekawych relacji znajduje się w czasopiśmie takich, jak: „Karta”, „Goniec Kresowy”, „Okruchy Wspomnień z Lat Walki”, „Wiano”, „Wileński Przekaz”, „Wileńskie Rozmaitości”. Są one istotnym uzupełnieniem wiedzy historycznej i często zawierają materiały publikowane po raz pierwszy.

Monografia K. Krauzego jest pozycją wspomnieniową, ukazującą mało znane dzieje Obwodu AK Braślaw. Składa się z 10 niewielkich rozdziałów. Dodatkowo zawiera 14 zdjęć, 3 mapy, 28 szkiców obozowych autorstwa oficerów AK z obozu jenieckiego w Riazaniu, spis nazwisk i pseudonimów oraz (niepełny) wykaz uczestników 23 Ośrodka Dywersyjnego Ignalino-Nowe Święciany w latach 1941-1945.

W rozdziale pierwszym *Położenie własne* Autor ukazuje w zarysie historię Ziemi Braślawskiej od XI w. po aneksję tych ziem przez Związek Sowiecki w 1939 r. Zarysowuje podstawowe kierunki sowieckiej polityki represji wobec społeczeństwa polskiego. Za jej zasadniczy przejaw uznaje masowe deportacje w latach 1939-1941, które objęły wiele tysięcy osób. Przedstawia szerzej uchwałę Komitetu Centralnego KP(b) Białorusi z 22 czerwca 1943 r., nakazującą likwidację struktur konspiracji polskiej. Efektem jej realizacji były liczne sowieckie podstępne ataki na oddziały polskie.

Rozdział drugi *Związek Walki Zbrojnej — Armia Krajowa Obwodu Braślaw „Jaź” w latach 1940-1944* zawiera historię konspiracji niepodległościowej. Autor dzieli ją na trzy okresy. W pierwszy, przypadający na okres do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej, duży wkład w pracę konspiracyjną wnieśli m.in. Stanisław Wołkonowski ps. „Sosna”, Ignacy Gajdamowicz ps. „Ludwik”, mjr Mieczysław Potocki ps. „Węgielny”. Drugi okres trwał od 22 czerwca 1941 r. do końca 1942 r. Dochodzi wówczas do ukształtowania się struktury organizacyjnej ZWZ-AK. Wileńszczyznę podzielono na Wilno-Miasto kryptonim „Dwór” i Wilno-Wieś kryptonim „Pole”. „Pole” zostało podzielone na trzy rejony (inspektoraty rejonowe) oraz podokręg Litwa Kowieńska.

Duże znaczenie dla podziemia polskiego miały działania V Odcinka — „Wachlarza” powstałego w pierwszej połowie 1942 r. Autor wymienia tu m.in. 19 akcji bojowo-dywersyjnych „Wachlarza”. Zwraca również uwagę na duże zaangażowanie nauczycieli polskich oraz księży katolickich w wzmacnianiu ducha narodowego i utrzymywaniu jedności Polaków.

¹ Zob. np. B. Krzyżanowski, *Wileński matecznik*, Warszawa 1993; M. Korejwo, *Moje partyzanckie ścieżki*, Bydgoszcz 1995; N. Sulik, *Okruchy wspomnień*, Bydgoszcz 1993; J. Surwiłło, *Rachunki nie zamknięte*, Wilno 1992; J. Urbankiewicz, *Szabla zardzewiała*, Warszawa 1991.

² Zob. *Armia Krajowa. Rozwój organizacyjny*, red. K. Komorowski, Warszawa 1996; W. Borodziejewicz, *Szósta Wileńska Brygada AK*, Warszawa 1992; R. Korab-Zebryk, *Operacja Wileńska AK*, Warszawa 1988; S. Tarka, *Komendant Wilk. Z dziejów wileńskiej AK*, Warszawa 1990; L. Tomaszewski, *Kronika wileńska 1941-1945*, Warszawa 1990; J. Wołkonowski, *Okręg wileński ZWZ-AK w latach 1939-1945*, Warszawa 1996.

³ Zob. np. S. Lewandowska, *Życie codzienne Wilna w latach II wojny światowej*, Warszawa 1997; D. Ratajczyk, *Polacy na Wileńszczyźnie 1939-1944*, Warszawa 1990; F. Sielicki, *Losy mieszkańców Wileńszczyzny w latach 1939-1946*, Wrocław 1994; M. Wardzyńska, *Sytuacja ludności polskiej w Generalnym Komisariacie Litwy, czerwiec 1941 — lipiec 1944*, Warszawa 1993.

Trzeci okres funkcjonowania AK na Braślawszczyźnie trwał według Krauzego od stycznia 1943 do stycznia 1944 r. W tym czasie teren Okręgu Wileńskiego podzielono na cztery inspektoraty (A, B, C, F) i podokręg Litwa Kowieńska. Ważną zmianą było również rozwiązanie „Wachlarza” (połowa grudnia 1942 r.) i przejście w szeregi AK Ziemi Braślawskiej doświadczonych kadry tegoż Odcinka. Utworzono wówczas ośrodki dywersyjne (OD) i dywersyjno-partyzanckie (ODP) przy jednoczesnej rozbudowie Kedywu.

Historia *Ośrodka Dywersyjnego nr 23 Ignalino* jest zaprezentowana w trzecim rozdziale na podstawie wspomnień jego dowódcy, por. Franciszka Stala ps. „Chabina” oraz Stanisława Szostaka ps. „Jadzina”, dowódcy patrolu dywersyjnego nr 2. Ośrodek prowadził akcje dywersyjne na linii kolejowej Wilno-Dyneburg, od stacji Pohulanka do przystanku Podudzie (między Ignalinem a stacją Dukszty). Dysponował do końca czerwca 1943 r. jedenastoma patrolami dywersyjnymi. Skupiał głównie pracowników kolei, toteż działania skierowane przeciwko dezorganizacji transportu niemieckiego były bardzo skuteczne. Autor prezentuje m.in. dwie przeprowadzone brawurowo akcje: zdobycia broni na stacji Łabunka w lutym 1944 r. oraz likwidację niebezpiecznego gestapowca. W rozdziale umieszczony jest (niepełny) wykaz 94 członków 23 Ośrodka Dywersyjnego Ignalino-Nowe Święciany w latach 1941-1945⁴.

Ośrodek Dywersyjny nr 24 przedstawiony jest w kolejnej części pracy. Jego dowódcą był ppor. Waław Sidorkiewicz ps. „Kruk”, „Bem”. Teren działania obejmował rejon kolejowy Dukszty-Turmonty. Spektakularną akcją było wysadzenie 29 grudnia 1942 r. transportu 40 cystrn z paliwem (pół kilometra od Turmont).

Po rozwiązaniu „Wachlarza” nastąpiła reorganizacja braślawskiej AK. Dowódcą został por. Zygmunt Augustowski ps. „Lawina”, a jego zastępcą „Kruk” (od XII 1943 ponownie dowódca 24 OD). Do rejonu działania Ośrodka włączono południową część Łotwy z Dyneburgiem i powiat Jeziorany z Litwy Kowieńskiej. Do akcji „Burza” 24 OD zmobilizował 216 żołnierzy; wszedł w skład 24 Brygady Partyzanckiej por. Kazimierza Krauzego ps. „Wawrzecki”. Autor przedstawia całą gamę nazwisk polskich rodzin, które współdziałały z AK, udzielając wielokrotnie pomocy, schronienia i przekazując ważne dla konspiracji informacje.

Piąty rozdział przybliży dzieje *Ośrodka Dywersyjno-Partyzanckiego nr 25*, którego dowódcą był por. Marian Kisielewicz ps. „Ostroga”. Ośrodek obejmował węzeł kolejowo-drogowy Braślavia oraz rejony miast Druja, Opsa, Nowy Pohost, Miory, Leonpol. Struktury podziemne na terenie powiatu zostały zorganizowane w 1941 r. m.in. przez Kazimierza Zienkiewicza ps. „Rymwid”. Ułatwiło to w dużym stopniu działania 25 OD. Na początku 1944 roku liczył on około 150 ludzi. Jedną z podstawowych bolączek było tylko 50% uzbrojenie oddziału. K. Krauze prezentuje nazwiska i pseudonimy współpracowników Ośrodka, działających w siatce wywiadowczej, sanitarnej oraz łączności. Wydarzenia związane z 25 OD zostały odtworzone na podstawie relacji dziewięciu byłych jego żołnierzy.

W rozdziale szóstym Autor przedstawił historię Ośrodka Dywersyjno-Partyzanckiego nr 26. Zwrócił uwagę, iż przed powstaniem Ośrodka działała już grupa konspiracyjna, która podlegała komendantowi powiatu Stanisławowi Wołkonowskiemu ps. „Sosna”. Wymienia nazwiska i życiorysy ludzi, którzy przyczynili się do tworzenia struktury podziemnej na terenie działania Ośrodka, m.in. Czesław Budrewicz ps. „Topór”, Edmund Lisowski ps. „Krzak”, Kazimierz Krauze ps. „Wawrzecki”, Helena Krywiel ps. „Wiera”, Henryk Trabszo ps. „Kiemlicz” i innych. Teren jego działania obejmował rejon gmin: Widze, Rymszany, część gm. Opsa, Dryświaty, Dukszty. Na początku 1944 r. stan liczebny żołnierzy 26 ODP wynosił

⁴ Wspomnienia dowódcy 23 OD Franciszka Chabina, „Wileński Przekaz” 1992, nr 6.

ok. 150 osób. Podstawowym problemem był brak wystarczającej ilości uzbrojenia, ale po licznych akcjach na posterunki niemieckie rozwiązano go pomyślnie.

W tej części pracy K. Krauze zwraca uwagę na postawę Polonii łotewskiej, której prężnym ośrodkiem konspiracyjnym był Dyneburg. Została tu utworzona sieć wywiadu dalekiego zasięgu II Oddziału Komendy Głównej Związku Walki Zbrojnej. Dekonspiracja nie ominęła jednak i tej struktury. W lipcu i sierpniu 1942 r. oraz sierpniu 1943 r. nastąpiły liczne aresztowania wśród członków podziemia. Treść rozdziału poszerzona jest o wiele nazwisk i pseudonimów współpracowników polskiego wywiadu.

Następna część pracy *Pierwsze oddziały partyzanckie Armii Krajowej na Wileńszczyźnie* ukazuje tragiczną historię grupy zbrojnej Antoniego Burzyńskiego ps. „Kmicic”, która została podstępnie rozbrojona i częściowo zlikwidowana przez Sowietów⁵. Kontynuacją tej polityki — zmierzającej do zniszczenia oddziałów AK — było rozbrojenie 1 batalionu 78 pp. AK mjr. Wacława Pełki ps. „Wacław” 1 grudnia 1943 r.⁶

Autor przechodzi dalej do opisu Oddziału Leśnego nr 85, którego został dowódcą. Referuje cele i zadania stojące przed oddziałem, jego strukturę organizacyjną, kwestie uzbrojenia. Prezentuje kalendarium działań bojowych OL-85. Pierwsze akcje skierowane przeciw Niemcom, potyczki z Sowietami — m.in. w okolicy m. Żwirynka, Ostanowice oraz atak Sowietów na kwatrujących Polaków we wsi Marcebolino⁷. Po nierównej walce oddział z dużymi stratami (21 osób), ale nie zniszczony wycofał się. Wkrótce podejmuje akcję zdobycia miasteczka Gajdy (9 kwietnia 1944 r.), która osiągnęła pełen powodzenie. Teren Brasławszczyzny, opanowany w dużej mierze przez Sowietów, zmuszał — konkluduje Autor — do powołania większych niż dotychczas jednostek partyzanckich.

W rozdziale ósmym przedstawiono 23 Partyzancką Brygadę „Brasław”. Powołanie i organizacja 23 Brygady nastąpiły w drugiej połowie kwietnia 1944 r. Dowódcą został wyznaczony Marian Kisielewicz ps. „Ostroga”. Oddział przeprowadził szereg akcji zbrojnych. Na kilka z nich Autor zwrócił uwagę — m.in. atak na posterunek policji w Opsie, Rymszanach, Daugieliszkach. 23 Brygada w ramach akcji „Burza” weszła w skład Zgrupowania AK nr 2 mjr. „Węgielnego”, prowadząc dalej akcje zbrojne przeciwko Niemcom. Rezultatem tego było m.in. zdobycie pociągu towarowego w rejonie miasta Głębokie, atak na kolumnę samochodową na szosie Głębokie-Podbrodzie, rozbitcie pod Kiemiliszkami ok. 120 Niemców i Łotyszów, bój z kolumną piechoty zmotoryzowanej koło Drużyn, wspólne walki z Sowietami o Mejszagołę (11 lipca 1944 r.). Działania zakończyły ciężkie walki pod Krawczunami-Nowosiólkami 13 lipca 1944 r., w których straty Brygady wyniosły 13 zabitych i 30 rannych żołnierzy. Na końcu rozdziału Autor przytoczył hymn 23 Brygady „Brasław”.

Historię 24 Partyzanckiej Brygady „Dryświaty” zamieszczono w kolejnej części pracy. Oddział powstał w połowie czerwca 1944 r., a jego rozwój i działalność wiąże się z Oddziałem nr 85, który stał się załącznikiem Brygady; dowódcą został por. K. Krauze ps. „Wawrzecki”. Jej

⁵ Por. *Z archiwów sowieckich*, t. 3: *Konflikty polsko-sowieckie 1942-1944*, oprac. W. Roszkowski, Warszawa 1993. Szerzej zob. J. Wołkonowski, *Zdrada nadNaroczą*, „Karta” 1994, nr 13, s. 137-143; H. Martinowa, *Dokumenty KGB*, „Zeszyty Historyczne” 1994, z. 108, s. 185-200.

⁶ Zob. Z. Boradyn, *Rozbrojenie*, „Karta” 1995, nr 16, s. 127-134.

⁷ Szerzej zob. W. Alkśnin ps. „Węgorz”, *Atak na Daugieliszki*, „Wiano” 1995, nr 8, s. 11-15; L. Bankiewicz ps. „Cis”, *Jeszcze o Brasławskiej*, „Wiano” 1994, nr 6-8, s. 5-10; L. Barancewicz ps. „Malec”, *23-a w akcji*, „Wiano” 1994, nr 6-8, s. 2-5; *Kalendarium 23-ej*, „Wiano” 1995, nr 5, s. 10; *Bliżej „Ostrej Bramy”*, „Wiano” 1995, nr 6, s. 8-10; *Bitewnym szlakiem*, „Wiano” 1995, nr 7, s. 14-15; *Epilog*, „Wiano” 1995, nr 9, s. 9-10; J. Dalecki ps. „Bór”, *Mój żołnierski los*, „Wiano” 1995, nr 11, s. 12-14; E. Rutynowicz ps. „Edmund”, *Partyzancka dola*, „Wiano” 1995, nr 10, s. 5-8.

stan liczebny na dzień 1 lipca 1944 wynosił 320 żołnierzy. Z działań bojowych Autor przybliżył m.in. zasadzkę na szosie Dyneburg-Brasław, atak na posterunek policji w Rymśzanach, bój z Niemcami w rejonie wsi Auguciszki-Prynga, atak na pociąg w rejonie wsi Trabsze. „Wawrzecki” na własną odpowiedzialność nawiązał wówczas kontakty z partyzantką sowiecką. Rozmowy toczyły się na początku lipca w Rudzie i miasteczku Widze. Dotyczyły one kwestii przemarszów i znaków rozpoznawczych między polskimi i sowieckimi partyzantami.

Inaczej zakończyła się próba dialogu z dowództwem wkraczających oddziałów Armii Czerwonej. Przedstawiciele brygady: por. „Lacha”, por. „Wawrzeckiego”, por. Michała Krauze ps. „Kalina” aresztowano w trakcie spotkania. 16 lipca 1944 r. jednostki Brygady zostały otoczone i rozbrojone przez Sowietów w rejonie wsi Karoluńce. Zatrzymanych „internowano” we wsi Janule, a później we wsi Kupczule koło Opsy. Poprzez stację Czarny Bór przewieziono ich do Kaługi z zamiarem utworzenia z nich jednostki Ludowego Wojska Polskiego — 361 zapasowego pułku piechoty⁸.

W rozdziale dziesiątym — *Epilogu* przedstawiono dalsze losy polskich żołnierzy. Szeregowców przebywających w Kałudze, po odmowie złożenia przysięgi na wierność Armii Czerwonej, wywieziono do łagrów w Sieredniakowie, Obuchowie i Jegorowsku. Kadre dowódczą i oficerską aresztowaną m.in. 17 lipca we wsi Bogusze, umieszczono w łagrze rizańskim, a następnie w Diagilewie koło Riazania. K. Krauze, jako były więzień rizański, z autopsji odtworza warunki, w jakich musieli przebywać polscy oficerowie⁹.

Nie wszyscy żołnierze AK Obwodu Brasław zostali aresztowani przez Sowietów w 1944 r. Część podjęła dalszą walkę, która niejednokrotnie kończyła się śmiercią z rąk NKWD. Zginęli walcząc m.in.: Bolesław Morawski ps. „Jagoda”, Michał Szuksztul, Witold Kaczan ps. „Tank”. Inni zostali aresztowani i skazani na pobyt w łagrach Workuty¹⁰.

Reasumując, należy podkreślić, iż książka K. Krauze wnosi wiele cennych informacji o konspiracji polskiej na Brasławszczyźnie — wiele nazwisk, pseudonimów i opisów wydarzeń, których Autor był niejednokrotnie świadkiem. Jest to ważny przyczynek do historii AK Okręgu Wilno. Tym bardziej, iż publikowanych materiałów dotyczących brasławskiej partyzantki jest niewiele. Praca jest uzupełniana relacjami byłych partyzantów.

Książka zawiera jednak kilka nieścisłości faktograficznych. Trudno jest zgodzić się z Autorem w kwestii liczb Polaków deportowanych w głąb ZSRR w okresie od lutego 1940 do czerwca 1941 r. Cytowane dane odbiegają od najnowszych ustaleń polskich i rosyjskich badaczy. Aczkolwiek jest to w dalszym ciągu kwestia sporna, szacunki wywiezionych Polaków oscylują w granicach 315-350 tys.¹¹

⁸ Szerzej zob. W Czarniecki, *Kresowe losy*, Bydgoszcz 1995; J. Dalecki ps. „Bór”, *Mój żołnierski los*, „Wiano” 1995, nr 12, s. 6-7; T. Ginko, *Wspomnienia z Kaługi: 1944-1946*, Bydgoszcz 1993; E. Pisarczyk, *W Kałudze*, „Wiano” 1993, nr 6-8, s. 6-8.

⁹ Szerzej zob. L. Łoś, *Drugi brzeg Oki*, Paryż 1989; P. Mitzner, *Ostatnia koncentracja*, „Karta” 1991, nr 6; J. Polaczek, *Żołnierze AK w obozach Maryjskiej ASSR*, „Zeszyty Historyczne” 1991, z. 97, s. 154-175; O. Zajcewa, *Przegląd dokumentów dotyczących Polaków internowanych w ZSRR w latach 1944-1946*, w: *NKWD o Polsce i Polakach*, Warszawa 1996.

¹⁰ Niektórzy Polacy zostali pod przymusem wcieleni w szeregi Armii Czerwonej. Zob. T. Gasztold, *Partyzantka Brasławska*, „Pobrzeże” 1989, nr 7, s. 28-29.

¹¹ Zob. S. Ciesielski, G. Hryciuk, A. Srebrakowski, *Masowe deportacje radzieckie w okresie II wojny światowej*, Wrocław 1993; A. Gurjanow, *Cztery deportacje 1940-1941*, „Karta” 1994 nr 12, s. 114-136; *Sprawozdanie z dyskusji dotyczącej liczby obywateli polskich wywiezionych do Związku Sowieckiego w latach 1939-1941*, w: „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowoschodniej” 1996, t. XXXI; s. 117-148; A. Gurjanow, *Polskije spieczpriesielency w SSSR w 1940-1941 gg.*, w: *Represji protiv poljakow i polskich*

Pewne wątpliwości budzi przedstawiony podział organizacyjny struktur ZWZ-AK. Autor wymienia np. (s. 17): Rejon I — powiaty wileńsko-trocki i święciański; Rejon II — powiaty brasławski, postawski i głebocki; Rejon III — powiaty wilejski i mołodeczański. W literaturze przedmiotu przedstawiono to inaczej: Rejon I — powiat wileńsko-trocki i święciański; Rejon II — powiaty brasławski, postawski i dziśniewski; Rejon III — powiaty oszmiański, wilejski i mołodeczański¹². Podobne zastrzeżenia pojawiają się przy podziale na inspektoraty (s. 23-24). Inspektorat A obejmował nie tylko powiat wileńsko-trocki, ale również miasto Wilno. Nie występował Inspektorat D (s. 24), ale Inspektorat F. Na s. 57 pojawia się pt. NN ps. „Melocha”. W literaturze przedmiotu oficer ten występuje jako kpt. Melachy (bez pseudonimu)¹³. Na s. 19,38 i 59 znalazło się nazwisko Boryczka, zamiast Boryczko. Major Koprowski miał na imię Franciszek, a nie Leon (s. 60). Gen. Adam Świtalski, dowódca 3 Dywizji Piechoty AK Okręgu Lublin, nosił pseudonim „Dąbrowa”, a nie „Adam” (s. 138. Gen. Kazimierz Tumidajski ps. „Marcin” był dowódcą Okręgu Lublin AK. Na s. 140 winno być Diagilewo, a nie Dziagilewo. „Wachlarz” rozwiązano w grudniu 1942 r., a nie w początkach stycznia 1943 r. (s. 39).

Pewien niedosyt wywołuje brak bibliografii, na której Autor oparł ogólne informacje o Armii Krajowej Okręgu Wilno.

Niezależnie od tych kilku uwag książka K. Krauzego *Ostatni raport* jest bardzo ciekawym zarysem monograficznym działalności Armii Krajowej na Brzławszczyźnie. Jest publikacją niosącą dużo informacji faktograficznej, uzupełnioną bardzo ciekawymi zdjęciami i szkicami. W dużym stopniu wypełnia lukę w dotychczasowej literaturze przedmiotu.

Dużą zasługą Autora jest to, iż zwrócił uwagę na mało doceniane, ale jakże ważne działania społeczeństwa polskiego (cywilów) w podziemnych strukturach sanitarnych, łącznościowych i wywiadu. Bez ofiarności i działań tych ludzi akcje zbrojne byłyby bez wątpienia mniej udane. „Wawrzecki” przybliżył nam też rodziny polskich patriotów, które z dużym poświęceniem włączyły się w nurt konspiracji niepodległościowej. Praca po raz kolejny udowadnia, że mieszkańcy Kresów byli Polakami o wysokim stopniu świadomości narodowej.

Dariusz Rogut
Łódź

Padraic Kenney, *Rebuilding Poland. Workers and Communism*, Ithaca and London 1996, Cornell University Press

Padraic Kenney należy do młodego pokolenia historyków amerykańskich, zajmujących się historią najnowszej Europy Wschodniej, a ściślej jej historią społeczną w okresie po II wojnie światowej.

Jego monografia dotyczy przede wszystkim wzajemnych relacji między robotnikami a władzami komunistycznymi w Polsce w latach 1944-1950. W zamierzeniu Autora miała być próbą zastosowania metod historii społecznej do badań nad różnego rodzaju kontekstami bazującej na klasie robotniczej (Autor konsekwentnie używa tego terminu, choć w niemarksowskim jego rozumieniu: jako kategorii subiektywnej związanej z samoidentyfikacją) rewolucji, która stała

grażdan, Moskwa 1997, s. 114-134; A. Głowacki, *Sowieci wobec Polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej 1939-1941*, Łódź 1997.

¹² Zob. J. Wołkonowski, *Okręg Wileński ZWZ-AK w latach 1939-1945*, Warszawa 1996, s. 88.

¹³ Ibidem, s. 133.